

ті, що активно і наполегливо обговорювалися і порушували регіональною пресою, республіканські видання залишили майже без уваги.

Таким чином, визначилась тематична структура змісту певної політики та територіальної цілісності держави. Конкретні висновки можна зробити такі.

В регіонах, насамперед, найбільш «вразливих» з точки зору відцентрових спрямувань - Криму, Донбасі, Закарпатті, матеріалами преси, головна увага зосереджена на економічних проблемах. Небажання або неспроможність республіканських органів своєчасно і належним чином розв'язувати ці економічні питання в певній мірі сприяє трансформації їх у політичні, що призводить до зростання відцентрових і навіть сепаратистських настроїв. Найбільш наочно ця тенденція проглядається на прикладі ситуації у Криму. Деякі зміни відбулися і у Донбасі. Акценти у поглядах з відстоювання унітарного устрою України при вимогах більшої для регіону економічної свободи, на доцільність федеративного устрою і навіть відродження СРСР. У Закарпатті домінуючими залишаються економічні вимоги, але помітно зросла кількість позицій про необхідність більших свобод і прав для національних меншин.

Слід підкреслити, що необізнаність або ігнорування громадської думки з вказаних обставин спроможні серйозно завадити процесу державотворення, нанести збиток національній безпеці України.

Мейс Д. (Київ)

Федералізм і унітарна держава в практиці Заходу

Будь-який державний устрій - це продукт історії певної країни і відповідь на конкретні політичні проблеми. Французька унітарна держава створена після Великої Французької революції як механізм знищення феодальних особливостей і національної самоідентичності Оквітанії (Лангедока).

Французька модель знищення будь-якої місцевої самодіяльності описана ще в першій половині ХІХ ст. Алексисом де Токвіллем у його класичній монографії «Старий режим і французька революція». Чи французька модель унітарної держави відповідає політичним імперативам сучасної України - це політичне питання для законно обраних представників українського електорату, але як практична справа - створення унітарної держави вимагає перш за все сильної централізованої бюрократії, якої в Україні поки що немає. Я, як закордонний оглядач, гадаю, що досі центральна проблема української державної структури - це те, що відповідальність більша за її можливості. Будь-яка структура, яка прагне зробити набагато більше, ніж вона може, неминуче підійде до такого стану, коли вона нічого ефективного не зможе зробити і тоді повністю втрачає владу і контроль.

Спадщина слабосилого республіканського організму, на який покладено функції, що далеко перевищують його можливості - це не вина українців, це те, що вони отримали від колишнього СРСР, оскільки Україна отримала командну економіку, керовану могутнім московським кланом. У цій економіці держава виконує невластиві їй функції, тобто здійснює поставки замість приватних підприємств та є власником більшості продуктивних і дистрибутивних секторів економіки. Управління і контроль над такою системою були непродуктивними навіть за старого режиму. Фабрики і заводи могли забезпечити своє функціонування тільки службою «штовхачів», в результаті діяльності яких зникали цілі поїзди. Адміністрація командної системи була централізована в Москві, саме тому після розпаду СРСР Москва успадкувала велетенський та добре навчений бюрократичний апарат, набагато більший, ніж потрібно, але це відіграло для Росії і свою позитивну роль: стартові можливості для проведення і регулювання реформ у Москві були далеко ліпші.

Україна, міністерства і відомства якої, були здебільшого «поштовими скриньками» для наказів з Москви, отримала замаленький, інтелектуально слабший, до того ж значною мірою «васалізований» механізм виконання завеликих суспільно-економічних завдань - від будівництва житла до продажу продуктів у гастрономах, - завдань, що перебувають поза межами діяльності будь-якого західного уряду.

Намагаючись утримати контроль над усім, держава дуже швидко його втрачає. Це стосується і регіонів. В даних умовах створення сильної централізованої української держави практично неможливе, але всерйоз ніхто не обговорює передання функцій центрального уряду на місця, побоюючись стимуляції сепаратистських тенденцій.

Треба сказати, що федералізм, як правило, розвивався там, де незалежні чи окремі політичні одиниці були об'єднані. Класичний приклад - США, Канада, Німеччина. США, наприклад, отримали незалежність після того, як 13 окремих її держав, (англомовне слово штат - це держава) утворили конфедерацію. Під конституцією 1789 р. американські штати-держави передали обмежену частину своєї суверенності, наприклад, право створювати свої збройні сили, робити монети, здійснювати іноземні відносини - до федерального уряду і зберегли за собою контроль над поліцією, народною освітою тощо. Тільки одна Палата Конгресу обрана прямим голосуванням - Палата Представників. До 1913 р. сенатори були обраними штатними Легіслаторами, і сьогодні американці не голосують прямо за президента, а за виборців, які складають виборчу колегію, що обирає президента. Еволюція влади від окремих штатів до федерального уряду була довгим історичним процесом. Питання про право виходу окремих штатів з-під федерального уряду було вирішено громадянською війною. Федеральний уряд отримав право накладати податки на дохід громадян тільки конституційним додатком у ХХ ст. Зростання ролі федерального уряду у соціальному забезпеченні громадян - продукт великої депресії 30 років та політики Франкліна Рузвельта.

Канадський досвід мирніший за американський - там ніколи не було громадянської війни. А канадський федералізм - це наслідок об'єднання Верхньої і Нижньої Канади (фактично Онтаріо та Квебеку) у 1867 р. Тоді американські політики відверто обговорювали можливості приєднання до Канади збройним шляхом. Найголовніша проблема для канадського федералізму - як французькомовне населення Квебеку може жити у спільній державі з анломовним населенням решти федерації, як здійснити рекоціляцію інтересів аграрних і нафтодобувних провінцій канадського заходу з індустріалізованим канадським сходом. Хоча проблема квебецького сепаратизму є вічною і дуже гострою в

Канаді, федералізм дав і дає канадцям різних мов, культур і географічних інтересів змогу мирно співіснувати в рамках єдиної федеративної держави.

Федеративна Республіка Німеччина є також продукт існування історичних особливостей - об'єднання різних незалежних німецьких держав у Другому Рейху 1871 року. Католицька Баварія з її 1000-літньою історією незалежного політичного існування має сильну свідомість своєї окремішності аж до наших днів. А проте тепер ніхто всерйоз не сприймає ідею виходу Баварії з складу ФРН і перетворення її на незалежну державу. Як у США і Канаді, федералізм у Німеччині дає шлях співіснування окремих народів.

Очевидно, федералізм може дати імпульс до територіального розподілу певної держави, але все залежить від конкретного змісту даного територіального устрою. Як правило, в будь-якій державі військову і закордонну політику зосереджено в руках держави, інакше сусідні держави мають відкрите запрошення до маніпуляцій регіональними особливостями у своїх інтересах. Така автономія, яку отримав Крим, є найгірше розв'язання проблеми, бо спеціальний статус Криму в рамках теоретично унітарної України ставить Крим в опозицію до решти держави. Набагато ефективнішим було б створення для всіх регіонів федеративної системи, де Крим та інші регіони отримали б достатні права самодіяльності, щоб задовольнити їхні вимоги.

Є в Україні глибокі регіональні відмінності. Українці Луганщини й Львівщини є українці, але найпобіжніший погляд показує, що у їхній культурі, ментальності, історії є відмінності, якими не можна нехтувати. Можливо, саме федеративне перетворення може стати найвигіднішим шляхом мирної єдності України в рамках єдиної Української держави і одночасно дасть вихід творчому потенціалу різних її частин. Можливо, саме федеративний устрій може стати єдиним гарантом майбутньої не декларованої, а справжньої єдності.
